

"CURCANII" ÎN TEATRUL POPULAR

Imprejurările de însuflețire patriotică și eroism care au mișcat masa poporului în zilele în care se cucerea independența țării s-au răsfrânt nemijlocit și aproape instantaneu în creația folclorică. În acele zile, Mihail Eminescu nota în caietele sale de cercetător al poeziei noastre populare versuri ca acestea :

Frunză verde trei castane
De la Plevna mai la vale
Se plimbă Husman călare
C-o basma de portocale.

E semnificativ mai cu seamă faptul că intersecția creației anonime cu cea cultă, binecunoscută cu deosebire în sfera inspirațiilor legate de faptele de arme ale momentului, s-a extins dincolo de liric și baladesc, într-un domeniu față de care poporul se arătase până atunci sfios : domeniul teatrului profan.

1877 este, în dificila problemă a periodizării creației folclorice, prin excepție, o dată crucială, verificată. Ea marchează nașterea și înscrierea în repertoriul teatrului popular a primei piese laice, de conținut eroic-istoric. („Haiducii”, în felurile lor variante, vor apărea ulterior.) În adevăr, în zona Moldovei de sus, nu departe de unde au purces faimoșii noștri „curcani”, la Tg. Neamț, în 1880, alaiurile teatrale de Sft. Uasile aveau să uimească prin apariția, dinspre Pometea, a unui cortegiu de „roșiori”, (șase pe o parte, șase pe alta, încadrând un landou tras de patru cai albi, pe pernele landoului lăfăindu-se un personaj cu turban și un „general” român, escortat de alți doi „ofiteri”) ; cortegiul se încheia cu domnitorul călare pe un bidiviu bălan, urmați de alți ostași

călări, pe cai negri ca smoala și de o seamă de „prizonieri” turci pe jec. Așa ceva nu se mai văzuse în Tg. Neamț. Nimeni nu știa ce vrea să însemne acest convoi; toți priveau uluiți și, cu mare greutate, începură să recunoască pe câte unul din cei călare. Ajuns în centrul târgului, landoul se oprește, suita călare dă onorul, „generalul” coboară din landou și ... explică autorităților despre ce este vorba, obține autorizația de a juca și, înăpoiindu-se la ai săi, „comandă” scurt începerea piesei: Predarea lui Osman, — prima piesă a teatrului nostru popular laic.

Răsunetul „premierei” a fost uriaș și prelung în timp. Aron Ambriester, născut în Tg. Neamț la 1870, ne-a evocat cu lux de amănunte desfășurarea reprezentațiilor ce s-au reluat an de an cu Predarea lui Osman. De altfel, el însuși, între 1888 și 1890, a fost protagonist în piesă. În formele inițiale, fastuoase și de largă desfășurare, piesa a fost jucată cam pînă în 1895, cînd landoul „se hirbuisă” și cînd organizatorii și actorii, ce s-au succedat, n-au mai putut să susțină regia corespunzătoare. Totuși, Predarea s-a difuzat pe o mare rază, în dimensiuni mai modeste și în etape, prin satele din jur, ca și prin cele de pe șoseaua Tg. Neamț-Piatra Neamț. Apoi, după 1900, a coborît și pe vale, în alte sate, nu prea departe de locul de origine. Diferitele variante ale piesei, cunoscute și sub numele de Căderea Plevnei sau Halim, deși depășite după primul război mondial de inspirațiile înnoite, purtînd amprenta noilor evenimente, s-au perpetuat, ici și colo, pînă către 1946, ba le-am întîlnit și în ultimii ani (1965—1966) la Filioara, Valea Seacă, Agapia, Grumăzești și încă vreo două sate din părțile Neamțului.

Uersunile la Predarea lui Osman se disting mai mult prin introduceri de cîntece și replici noi, nu însă prin osatură și personaje. Transmisiunea orală a avut ici și colo darul de a degrada, uneori pînă la hilar, textul de bază (cum am întîlnit la Izvorul Alb de pe Valea Bistriței), acesta lipsit de mari pretenții înnoitoare, urmîrind oarecum construcția Vicleimului și prezentîndu-se mult contaminat de inspirația cultă sau lăutărească. Elementul eroic se filtrează caracteristic într-o substanță prin excelență structurată pe umor și satiră. Amintirea faptelor de arme de la Plevna, Grivița, Smîrdan, se păstrează în masa populară înveșmîntată într-o tonifiantă voce bună.

Bătrîinii, cum este de pildă tatăl lui Vasile Moraru din Tg. Neamț, de la care deținem o variantă a Predării, evocă cu mare admirație pe unii dintre interpreții mai de demult ai piesei, cum a fost Dumitru Bejan, care a „ținut” rolul lui Osman Pașa pînă prin 1932. El își făcuse o costumație de „adevărat” pașă turc, purtînd un fes roșu cu canac negru, pe care era brodată, în fir de aur, semiluna; avea o bluză roșie demătase naturală, epoleți de paradă „cum se purta odată”, pieptul plin de decorații și era încins cu o centură cusută în fir de aur. Avea și leduncă și își făcuse rost de un iatagan veritabil bătut cu pietre colorate și ferecat în alămuri lucitoare. Pantaloni îi avea bufanți, negri, cu vișușcă lată, roșie, iar cizmele de lac.

Textul pe care îl comunicăm mai jos (mai de grabă un episod „de interior” al Predării) l-am înregistrat la Tarcău-Neamț, de la Ghiță Oancea care — „aducător al piesei” — a fost în Halim (în anii 1926—1927—1928) și interpret, cînd al lui Osman, cînd al lui Halim. Uersiunea Halim este oarecum deosebită de celelate prin desfășurare, prin elementele de literatură cultă (cu deosebire Alecsandri) ce s-au strecurat în ea, dar mai ales prin verva, unitatea acțiunii și forța de caracterizare a personajelor. Noi o socotim printre cele mai izbutite.